

Nya perspektiv på Historiska Museet?

Historiska museets metoder för att lägga till nya perspektiv i utställningsverksamheten.

Malin Bondeson

L. M. Ericsonsgatan
Box 9601
131 07 Stockholm
Telefon 08 451 01 00
www.konstfack.se

Konstfack
University College of
Art, Craft and Design

Perspektiv

Institutionen för bild- och slöjdpedagogik

Självständigt arbete i bild 30 hp

Ämneslärarprogrammet (bild och slöjd) med inriktning mot undervisning i grundskolans åk 7-9,
Höstterminen 2016

Handledare: Kenneth Karlsson och Patrik Gustavsson

Examinator: Gunnar Åsén

New perspectives on The Swedish History Museum

Abstrakt

I den här studien har Historiska Museets utställningsverksamhet undersökts och jag finner att de genom perspektivbyte vill ge makt åt besökarna och att betona samtal, dialog och på så sätt förhandling. I arbetet med utställningen *History Unfolds* försöker Historiska museet bryta med den traditionella museiverksamheten. Detta görs bl.a. genom att använda sig av dialogvisningar med akvariesamtal som metod. De bjuder in utomstående för museet intressanta personer som belyser ett speciellt tema. De teman som museet har tagit upp har varit: Kolonial historia/postkoloniala perspektiv, HBTQ-perspektiv på historia, museers roll i skapande av nationell identitet, nationalism, migration, och religion och andligt kulturarv.

När besökaren möter museets tolkning av ett objekt i en utställning kan detta ses som att en dialog och förhandling uppstår. I denna förhandling får besökaren möjlighet att acceptera eller förkasta den presenterade tolkningen. I den undersökta utställningen ges istället besökaren fler möjligheter till tolkningsföreträde för att bli mer delaktig och inkluderad, men hur delaktig kan en besökare få vara på ett museum? I dialogen diskuteras hur ett föremål på ett museum, vilket tas från sin historiska kontext, kan få en ny roll och betydelse i ett nytt narrativ.

Gestaltningen består av stora virkade ansikten i olika färger som är spikade direkt på väggen, mattor på golvet och olika trådar löst hängande. Överallt i kanterna av virkningen sitter det virknålar färdiga att användas. Återbruk är ett perspektiv som jag ser som intressant på ett museum, man skulle kunna säga att ett museum är ett hus fullt med sopor, men genom att de tagits tillvara och visas upp på ett statligt museum har de blivit kulturarv. De har alltså återanvänts med ny etikett. Alla saker återbrukas ju inte så lätt genom att byta namn, speciellt inte utslitna kläder men genom att klippa dem i remsor och virka av den så blir de något nytt. Verket syftar till att skapa en diskussion och dialog med besökaren. Där besökaren bjuds in till en förhandling där syftet är att göra besökaren till medproducent av verket och därmed berättelsen. Om verket fanns på Historiska Museet skulle det vara ett erbjudande att få göra det man vanligtvis inte gör på ett museum vilket är att ta, känna och arbeta vidare. Tillsamman gör vi en narration, berättelse och ett avtryck. På samma sätt som museet sätter upp ramarna för dialogvisningen med akvariesamtalen, har jag satt upp ramarna för vad som kan ske genom att presentera de virkade ansiktena, och erbjuda ett material i form av tyg klippta till remsor som kommer från återbrukade kläder och virknålar. Besökarna kan ta, sitta eller till och med virka eller sy vidare.

1 Inledning	sid.5
1.1 Bakgrund	sid.6
1.2 Syfte	sid.8
1.3 Frågeställning	sid.8
2 Empiri	sid.8
3 Urval och avgränsning	sid.9
4 Metod	sid.9
4.1 Genomförande.....	sid.8
4.1.1 Dialogvisningen	sid. 9
4.1.2 Akvariesamtalet.....	sid. 10
5 Teori och tolkningsram	sid. 10
6 Tidigare forskning.....	sid. 11
7 Bearbetning och analys	sid. 13
7.1 Historiska Museets mål	sid. 13
7.2 Genomförd dialogvisning med akvariesamtal.....	sid. 14
7.2.1 Dialogvisning.....	sid. 14
7.2.2 Akvariesamtal	sid. 22
8 Tolkning och resultat.....	sid. 25
8.1 Gestaltning	sid.27
9 Slutdiskussion	sid. 28
Noter	sid. 27

Tryckta källor.....	sid. 29
Otryckta källor	sid.30
Intervjuer.....	sid. 30
Internetkällor.....	sid. 31
Bildförteckning	sid. 31
Dagstidningar.....	sid. 31
Bilaga 1 – Gestaltningen fotografier	sid. 32

Inledning

Jag fick möjlighet att samarbeta med Historiska museet redan 2008-2009 då jag genom arbetet på *Bildbyrån Silver* gjorde ett bildspel till utställningen *Maria Drömmen om kvinnan*. Bildspelet som var i en fotodokumentär tradition syftade liksom utställningen till att visa flera, gamla och nya, perspektiv på kvinnan och kvinnlighet i modern tid och hos gestalten jungfru Maria. Med andra ord: hur kvinnan iscensätts eller konstrueras. Som blivande lärare har jag återvänt till Historiska museet för att skriva en uppsats om museets verksamhet då museer liksom skolan diskuterar normer och normkritik. I skolan behövs fler perspektiv för att fler elever ska känna sig inkluderade och tillgodogöra sig kunskap. På samma sätt behöver museer arbeta med sina utställningar så att fler känner sig inbjudna och inkluderade. Utställningen *Maria drömmen om kvinnan* var ett steg i den riktningen. Museet har arbetat i samma riktning och färdigställer en ny utställning hösten 2016 som heter *History Unfolds* där de låter konstnärer använda samlingarna och samarbeta med museets forskare för att göra nya konstverk. För mig är det viktigt att skolan har en dialog med omvärlden och försöker som Historiska museet bjuda in till inkluderande verksamhet där människor med special kompetens är välkomna att förmedla flera perspektiv på samhället. Detta för att skolan ska vara en dynamisk plats där många ska känna sig hemma. Både skolan och museer behöver utvecklas för att vara i fas med samtiden. I den dialog som uppstår mellan museum och konstnär vill *Historiska Museet* att nya perspektiv och insikter ska komma fram. Perspektiv som tidigare varit osynligt för museet och personalen.¹ Utställningen behandlar samlingarna, de inbjudna konstnärernas verk och är en kritisk betraktelse över museets verksamhet genom historien och vad museer gör. Man vill skapa ny kunskap om samlingarna. Frågan kan sägas behandla vad ett museum är, och vad man ska utföra och vilket uppdrag det har? Debatten om statliga museers politisering är högaktuell med många engagerade aktörer under 2016. Kerstin Smeds skriver exempelvis i Svenska Dagbladet om museets roll i historien och nutiden. ”Den ’konflikt’ som nu seglat upp för hundra gången är bara en variant av den som existerat sedan museernas begynnelse – det vill säga den mellan museernas uppgift som å ena sidan samlingsförvaltande, i vetenskapens tjänst, och en publik tillvänd, pedagogisk å den andra.² Hur samtida ska ett museum vara i sin verksamhet? Hur stor del ska ägnas åt att presentera museets samling och hur viktigt är det att museet har en samtida aktuellt finger i luften för att känna hur samtidens vind blåser?

¹Mejlintervju av Susanna Zidén, Producent, inriktning pedagogik, 20161027, finns i författarens ägo

² Svenska Dagbladet 20161102

Hur har *Historiska Museet* gjort för att föra in fler perspektiv i sin utställningsverksamhet och hur är den verksamheten utformad. I uppsatsen granskar jag den förberedande programserien inför utställningen *History Unfolds* och där belyser jag hur museet arbetar med dessa frågor.

1.2 Bakgrund

Det första nationella museet skapades under 1700-talet men dess samlingar kan spåras tillbaka till 15- och 1600-talens kungliga och aristokratiska miljöer. British Museum i London, öppnades 1753 och räknas som det äldsta moderna nationalmuseet. Där samlades vad som ansågs vara världens historia i en kolonial tradition där syftet var att stärka nationen. Louvren invigdes 1793 efter den franska revolutionen och avsåg att presentera de kungliga samlingar och konstskatterna för folket för att konfirmera den ändrade maktordningen.³ Under 1800-talet ökades den statliga finansieringen av museerna genom att ett politiskt intresse väckts för museerna. Vid sidan av den allmänna folkskolan och öppen föreläsningens verksamhet, skulle museerna nu ha en mer folkbildande roll också för arbetarklassen. Under 1800-talets andra hälft ökade det pedagogiska intresset för utställningar och museer, vilket resulterade i att museer började samarbeta med skolor och universitet. När Historiska museet flyttade till sina nuvarande lokaler 1939 fanns en ambition att skapa ett verkligt modernt historiskt museum.⁴ Museets invigningsutställning var en stor satsning där försvaret visade upp moderna militärfordon, som stridsvagnar och flygplan, för allmänheten. Två år senare fanns den första historiska utställningen *10 000 år i Sverige* på plats. Rummen var konstruerade för att möjliggöra förändringar i utställningen och formade en storslagen berättelse om Sveriges historia. *10 000 år i Sverige* blev en långvarig utställning som i det närmaste stod oförändrad fram till 1970-talet. Under museets första 30 år fanns ingen direkt koppling till samtiden i utställningarna. Denna ovilja till förändring kan hänga ihop med att man ville visa en trygg och bekant historiebild under en orolig tidsperiod. Detta gällde även för andra museer vid denna tid, trots inbyggda arkitektoniska möjligheter för flexibla utställningar.⁵

Inom museiforskningen talar man i dag om ett paradigmskifte synen på museets roll i samhället. Från att ha betraktats som klassiska bildningsinstitutioner vilka förmedlade auktoritativa berättelser vänder museerna nu uppmärksamheten mot besökarna vilka mer aktivt blir medproducenter av kun-

³ Clas-Uno Frykholm (red) *Ny museipolitik*, SOU 2015:89, Betänkande av Museiutredningen 2014/15 (Ku 2014:01). Stockholm 2015 s. 38

⁴ Ibid., s.52

⁵ Ibid., s.67

skap och upplevelser vilka skapas i museirummet.⁶ I denna förändringsprocess betonar nu museerna en tydligare öppenhet gentemot samhället på så sätt att man ifrågasätter museernas uppgift genom att använda nya perspektiv på utställningar och museernas uppdrag.⁷

Manifestet

Statens historiska museer är en statlig myndighet där Historiska museet och Kungl. Myntkabinettet samt museiverksamheten vid Tumba bruksmuseum ingår. Myndigheten bedriver också arkeologisk uppdragsverksamhet. Dessa formulerade tillsammans 2013 en strategisk handlingsplan. ”Ett museimanifest”. Där beskriver man riktning och mål för hur verksamheten och hur de ska nå målen. Detta manifest är utgångspunkten för Historiska Museets verksamhet. I *Manifestet* står:

Vi ska öppna upp för nya perspektiv, beröra och berika. Vår verksamhet ska erbjuda människor tillfälle att ifrågasätta sina egna tankemönster, inspireras och se nya möjligheter. Vårt arbete ska spegla den komplexitet det innebär att vara människa, dvs. vi ska arbeta utifrån ett pluralistiskt perspektiv och en medvetenhet om att historien ser olika ut beroende på av vem och när den berättas.⁸

Helene Larsson Pousette på Historiska museet är konstnärlig ledare och producent av utställningen *History Unfolds* och berättar i en intervju att utställningen är producerad med riktlinjer från detta manifest. *History Unfolds* är ett sätt att arbeta med nya perspektiv, ifrågasätta sina egna tankemönster samt bli medveten om att historien ser olika ut beroende på för vem och när den berättas. Regeringen tillsatte i januari 2014 en ny museiutredning för att göra en översyn av de statliga museernas uppdrag och regeringens styrning av museisektorn. I betänkandet till utredningen står det bl.a. att: ”Publik verksamhet ska vara tillgänglig för alla och anpassad till användarnas olika förutsättningar och ska bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad samt ha hög kompetens inom sina ämnesområden och kunna belysa dessa ur olika perspektiv.”⁹

⁶Dysthe, Olga, Esbjörn, Line. & Bernhardt, Nana. (2012). *Dialogbasert undervisning: kunstmuseet som læringsrom*. Bergen: Fagbokforlaget s.25

⁷Ibid., s. 26

⁸ De historiska museernas verksamhetsplan , Manifest, http://shmm.se/wp-content/uploads/2016/04/BOLD0145_SHM_INLAGAanpassad_2016_OK_low1.pdf s.6 20161228

⁹ Clas-Uno Frykholm (red) SOU 2015:89 161228

1.3 Syfte

I samband med museets arbete, och specifikt dialogvisningen samt akvariesamtalet och genom att besökaren får en mer aktiv roll kan det möjligen sägas ske en form av förskjutning av den makt vilken bestämmer vem som berättar historien. Med bakgrund av den nya synen på besökaren och museernas förändrade uppdrag, vilket formuleras i museiutredningen kan man säga att besökarens roll som medskapare av utställningen blir dialogvisarna och publiken. Jag avser också att undersöka om det går att se några nya perspektiv i det dialogvisningen och akvariesamtalet som jag var deltagande observatör på.

1.4 Frågeställning

Hur visar sig museets förändrade uppdrag i och i arbetet med utställningen *History Unfolds*? Hur praktiseras Historiska museets metoder för att synliggöra andra perspektiv på samlingarna i samma utställning? Kan det sägas att museets nya arbetssätt är en metod att förskjuta tolkningsrätten av hur utställningen ska tolkas från institutionen till besökaren? Går det i samma resonemang att följa den möjliga förskjutningen av tolkning till besökaren en förskjutning av makt? Blir några nya maktperspektiv synliga i dialogvisningen med akvariesamtal? Kan det sägas att dialogvisningen med akvariesamtal uppfyller museets förhoppningar i detta avseende?

2 Empiri

Jag har intervjuat Helene Larsson Pousette, kurator och konstnärlig ledare för utställningen *History Unfold* och Susanna Zidén museipedagog och ansvarig för dialogvisningarna. Det är Zidén som utvecklade metoden med dialogvisningar som följs av akvariesamtal. Visningarnas olika teman handlar enligt Susanna Zidén om frågor som definieras som viktiga och samhällsaktuella, samtidigt som det är teman där museet behöver titta på sin egen historia och göra någon slags självreflektion. De teman som museet har tagit upp på sina programkvällar med samtal och visningar är: Kolonial historia/postkoloniala perspektiv, HBTQ-perspektiv på historia, museers roll i skapande av nationell identitet, nationalism, migration, och religion och andligt kulturarv.¹⁰

Genom att delta i en *dialogvisning och akvariesamtal* den 19 oktober 2013 och spela in hela visningen och akvariesamtalet har jag varit deltagande observatör.

¹⁰Mejlintervju av Susanna Zidén, 20161027

3. Urval och avgränsning

Jag har baserat mitt arbete på och avgränsat mig till att analysera dialogvisningen *Andligt kulturarv – Religion, mångfald och museer*. Jag valde att analysera just detta tillfälle eftersom det var det enda tillfälle som passade inom tidsramen för uppsatsen och för att dialogvisning med akvariesamtal är Historiska Museets metod för att inkludera flera perspektiv så det var viktigt att vara deltagare vid ett sådant tillfälle. Det är ett litet underlag för en undersökning men eftersom dialogvisning med akvariesamtalen är uppbyggda på samma sätt är det representativt för hur kunskapsinhämtning går till på museet.

4. Metod

Materialet som ligger som grund för den kvalitativa undersökningen har jag samlat in genom att vara deltagande observatör på en dialogvisning. Jag spelade in rösterna med mobiltelefon både visningen och akvariesamtalet. Detta material har jag transkriberat och översatt från engelska till svenska. Ljudfilen från akvariesamtalet finns även på Historiska museets YouTube-kanal. Jag har också intervjuat personalen på museet och fått material av dem till skickat exempelvis : Den strategiska handlingsplanen, Manifestet och dokument rörande dialogvisningarna. Dessutom har jag använt mig av den text som finns på Historiska museets hemsida.

4.1 Genomförande

4.1.1 Dialogvisningen

Till eventet är det fri entré men för att delta krävs en föransmälan på Historiska Museets hemsida och vid ankomst prickas alla deltagarna av och biljett utdelas. I publiken finns både utomstående intresserade och museets personal. Museet använder detta tillfälle att vidareutbilda personalen. Några ur personalen presenteras vid dialogvisningen.¹¹ Visningen äger rum vid föremål som respektive medverkande har valt att tala om. De medverkande gästerna har valt ut ett föremål i samlingarna eller utställningarna i dialog med en pedagog på museet. De medverkande talar om sitt utvalda föremål utifrån sitt perspektiv eller praktik och ställer reflekterande frågor som de andra gästerna får reagera på i slutet av visningen. Talaren svarar och eventuell dialog uppstår.

¹¹Transkribering från *Andligt kulturarv – Religion, mångfald och museer* Historiska museet, 20161019, s.8-9

Därefter avbryts visningen av pedagogen Susanna Zidén och vi går vidare till nästa föremål som valts ut av nästa gäst och visningen fortsätter så. Då är visningen slut och alla går ner till entréplanet och där kan man välja att vara med i akvariesamtalet också och då får man en ny biljett.

4.1.2 Akvariesamtalet

Gästerna sitter i mitten, mitt emot varandra i en liten cirkel och publiken sitter runt omkring. Tanken är att Historiska Museet inte ska leda samtalet utan att gästerna är fria att bestämma vad de ska tala om. Som förberedelser inför samtalet har museet bitt samtalsgästerna att formulera en fråga eller en reflektion som de skulle vilja dela med sig av samtalet. Publiken har möjlighet att påverka samtalet genom att skriva ner frågor och reflektioner till den inre cirkeln på post-it lappar som finns utplacerade på publikens stolar. Efter 35-40 minuter samlas post-it lapparna in av pedagog Susanna Zidén som för in några av dem i diskussionen.¹² Pedagogen väljer alltså ut några frågor från publiken och läser upp och gästerna får svara eller reflektera över det.

Efter 50 minuter avbryter pedagog Susanna Zidén samtalet och tackar gäster och publik.

5. Teori och tolkningsram

Jag gör en kvalitativ undersökning som utgår från ett social konstruktionistiskt perspektiv där kunskap är något som skapas och uppkommer genom sociala interaktioner. Det finns inga absoluta sanningar och saker kan bara förstås i dess historiska och kulturella sammanhang.¹³ Enligt Vivien Burr innebär det socialkonstruktivistiska perspektivet dialog och förhandling. Kunskap skapas på så sätt i mötet mellan människor och deras erfarenheter i detta fallet på ett museum. Enligt Burr är inte kunskap något konstant utan det omförhandlas allt eftersom, det innebär att det inte finns någon objektiv fakta. Det finns inte någon sanning. All kunskap uppkommer genom att vi ser världen med någons perspektiv.¹⁴ På så sätt kan det sägas att en förskjutning av makt görs, från institutionen till den medskapande individen. Det är med denna tolkningsram möjligt att se utställningar ur ett individualistiskt perspektiv där vi i en gemenskap är ständiga deltagare i en förhandling och konstruktion av vårt samhälle. I och med detta så kan det sägas att vi i denna konstruktion har möjligheter att skapa vår värld och då ta en möjlig mer aktiv roll i skapandet. Vi kan på så sätt få makt över vår

¹²Transkribering av dialogsamtal 20161019 finns hos författaren s.10

¹³ Burr, Vivien (2003). Social constructionism. 2. ed. London: Routledge

¹⁴Ibid., s.6

egen tolkning av världen. På så samma sätt kan det vara möjligt att se museernas arbete, mycket på grund av den nya museilagen, möjligt att tolka utställningen *History Unfolds* och arbetet därkring som ett sätt för museet att hantera sin maktposition.

6 Tidigare forskning

Eva Insulander skriver i sin avhandling om museernas förändrade samhällsroll och hur den nya museologin riktar kritik mot museernas etnocentriska, nationalistiska, maskulina och evolutionsinriktade framställningssätt, vilket har gjort att dagens forskning, men även den självkritiska museipraktiken i allt större utsträckning behandlar frågor om mångfald, jämlikhet och interkulturalitet. Avhandlingen handlar om historiska museet och deras tidigare utställningar. Historiska museet har fortsatt sitt arbete att normkritiskt ganska sina utställningar och sin verksamhet med utställningen *History Unfolds* hösten 2016 och den inledande föreläsningsserien som jag har undersökt. Utställningarna som Insulander studerat är att betrakta som exempel på "nya" utställningar som retoriskt framvisar besökarnas deltagande, kulturella rättigheter, postkoloniala perspektiv och immateriella aspekterna av kulturarv. Studien presenterar lärande som en social och givande verksamhet. De betonar hur meningsskapande och lärande sker som en förändring i flera steg. Besökare engagera sig i olika semiotiska resurser i utställningarnas utformning, bildar nya tecken genom sina representationer - som en "re-design" av utställningen - som i sin tur ger dem nya möjligheter för att göra mening.¹⁵ Museernas tidigare, eller nuvarande etnocentriska och nationalistiska förhållningssätt kan sägas visa på hur makt presenteras och manifesteras och detta diskuterar jag vidare om i uppsatsen nedan.

Berit Ljungs avhandling, *Museipedagogik och erfarenhet*, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet, syftar till att bidra till utveckling av kommunikativa referensramar för museipedagogiken. Inspirerad av pedagogen John Dewey söker hon efter nya perspektiv på forskningsproblemet - museum utbildning och erfarenhet. Förståelsen av museipedagogik är baserad på forskningslitteratur, två empiriska studier och teoretiska tolkningar. Museipedagogik är ett tvärvetenskapligt kunskapsområde som är otillräckligt vetenskapligt undersökt. Museierfarenhet förstås som transaktioner mellan människor och kontextprocesser som kan inkludera eller exkludera. Museipedagogik handlar i mångt och mycket om att göra museer och utställningar tillgängliga för besökare – att tillgängliggöra – och där kan museipedagogen spela en viktig roll. Studien handlar dessutom om unga

¹⁵ Insulander, Eva, *Tingen, rummet, besökaren - om meningsskapande på museum*, Stockholm: Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete Stockholms Universitet, s.12

människors upplevelser i samband med besök på en utställning där Berit Ljung belyser besökarperspektivet. För ungdomarna har utställningen skapat många viktiga frågor och tankar och de påverkas mycket av bilderna i utställningen. De uppskattade att vara aktiva tillsammans, att ha gemensamma engagemang och att ta ställning i workshops. Kommunikation är kärnan i museums utbildning. Museipedagogiken får tre viktiga och överlappande betydelser. En är innebörden eller aspekter hos miljö - en förutsättning för besökarnas transaktioner och erfarenheter. Den andra är sammanhanget och omständigheterna - situationen. En tredje aspekt som kommer att vara allt viktigare i en globaliserad värld, kan nämnas kontinuitet eller samhörighet. Alla tre betydelser har något att göra med utrymme, plats och tid.¹⁶

I uppsatsen *Gammal konst på nya sätt: en undersökning av Nationalmuseums pedagogiska verksamhet*, undersöker Cecilia Johansson Nationalmuseets pedagogiska verksamhet som riktar sig till grundskolan åk 4-9 samt gymnasiet. Museet ställer ut och arbetar med äldre konst vilket innebär att det finns traditioner av hur sådan konst visas upp och lärs ut, verksamhet måste förhålla sig kritiskt till det gamla sättet att visa konst och vara uppmärksam på vad den nya museologin innebär. I undersökningen frågar sig Johansson hur museets pedagogiska verksamhet ser ut och varför den ser ut på detta sätt. Men också vad verksamheten får för konsekvenser för positioneringen av betraktare såväl som konstverk. Hon undersöker detta genom att delta i undervisningssammanhang på museet samt genom intervjuer med pedagoger på museet. Verksamheten analyseras med hjälp av Helene Illeris beskrivning av dominerande konstpedagogiska diskurser och hur dessa positionerar olika personer på museet. Trots att Nationalmuseum många gånger ställer ut sina samlingar ganska traditionellt har man i den pedagogiska verksamheten valt olika grepp för att ge eleven andra ingångar till konsten. Museet arbetar med tematiserade visningar och program där man knyter samlingarna till nutida bildkultur. I verksamheten arbetar man med bildtolkning samt försöker bjuda in eleverna till samtal och även till viss del överlämna den kulturella auktoriteten till eleverna. Genom att överlåta till besökarna att tolka samlingarna överger alltså även Nationalmuseum sitt tolkningsföreträde och får därmed in fler perspektiv på sina samlingar. *Nationalmuseum* är liksom *Historiska museet* ett nationellt museum där styrdokument från staten ligger som grund för verksamheten. Detta innebär att de måste förhålla sig till samlingarna som Historiska museet och utveckla sina utställningarna mot den nya museologin för att inkludera så många som möjligt. *Nationalmuseum* väljer att använda en lite annorlunda metod än Historiska museet för att bjuda in spektrum av besökare till

¹⁶ Ljung, Berit (2009) *Museipedagogik och erfارande*, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

sina utställningar.¹⁷

7 Bearbetning och analys

Ramfaktorer

7.1 Historiska museets mål

Museets intentioner med utställningen *History Unfold* och programserien är att utifrån sina styrdokument forma ett museum som kan sägas vara mer inkluderande och visa fler människors perspektiv på samlingarna. Så här skriver museet och Helene Larsson Pousette :

Utställningen *History Unfold*s är ett försök att synliggöra hur historia skapas och används, och hur detta i sin tur har påverkat – och fortfarande påverkar – synen på samhället. Museet vill problematisera och komplettera bilden av historia i Sverige, göra det osynliga synligt, utforska det som är gömt och glömt och sätta de normer som skapat museet och dess samling under debatt.¹⁸

Susanna Zidén, museipedagog på museet, har utvecklat en metod för att få in fler perspektiv på samlingarna där gäster bjuds in att samtala kring olika teman som museet uppfattar som särskilt viktiga och angelägna. De kallar dessa visningar med efterföljande diskussion för dialogvisningar och akvariesamtal. Intentionerna med programserien är enligt Susanna Zidén att skapa ett publikt gränssnitt för att inhämta idéer och inspiration både till utställningsproduktionen, och till vidareutveckling av museet i utställningar och framtida program. Programmen är öppna för allmänheten. De spelas in och läggs upp på museets hemsida.

Genom *Dialogvisningar* skapar man en dialog mellan inbjudna gäster som diskuterar några verk som de själva valt utifrån ett av museets givna tema. Samtalet leds av museets pedagog och ett samtal uppstår mellan de inbjudna personerna. De är specialister med specialkunskaper i ämnen för utställningen viktiga områden. Utifrån det givna temat väljer gästerna föremål som de diskuterar kring. Det är historiska föremål från samlingarna men det kan också vara utställningsmiljöer eller arkitektur. De inbjudna gästerna håller ett anförande om några befintliga verk i utställningen varefter dialogen/diskussionen/samtalet fortsätter på en annan plats med gästerna sittande i ring och kring dem en publik. Under samtalet får publiken komma med frågor vilka skrivs på lappar som samlas in av pedagogen. Samtalsledarens roll går ut på att endast hälsa deltagarna välkomna, att

¹⁷Johansson, Cecilia, (2012) *Gammal konst på nytt sätt, en undersökning av Nationalmuseums pedagogiska verksamhet*, Stockholm, Konstfack.

¹⁸Historiska museets hemsida, <http://historiska.se/utstallningen/>

presentera deltagarna och att avsluta. Gästerna diskuterar själva utifrån sina speciella intressen. Som förberedelser ombuds samtalsgästerna att formulera en fråga eller en reflektion som de vill lyfta in i samtalet. Till programserien inför *History Unfolds* har museet bjudit in gäster att vara kritiska vänner som granskar och synliggör gömda och glömda perspektiv som verksamheten själva inte kan se.

Vid intervjuer med pedagogen Susanna Zidén och curator och konstnärliga ledaren Helen Larsson Pousette hänvisar de till *Manifestet* som grunden för arbetet med utställningen *History Unfolds* och den föregående programverksamheten

I *Manifestet* står det så här:

Vår kompetens inom alla våra verksamhetsområden ska vara bred och djup och vi ska vara lyhörda för och ta emot andras kunskap och erfarenhet. Vi ska prioritera dialog och samskapande, och vara öppna för nya samarbetsparter. Utan den kontakten krymper vi.¹⁹

Detta kan jämföras med vad Vivien Burr uttrycker när hon menar hur mötet mellan människor, dialog och perspektivbyte formar kunskap: ”All kunskap uppkommer genom att se världen med någons perspektiv”²⁰ På samma sätt vill Historiska museet ge nya perspektiv genom att skapa dialoger med utomstående inbjudna gäster. Museet vill få in fler perspektiv men det kan sägas att man själva vill styra den processen genom att bestämma förutsättningarna för de olika perspektivbyten som kan uppstå. Dessa visningar med samtal ser alla ut på samma sätt med små variationer. Museet väljer gästerna utifrån vad museet anser vara intressanta personer för respektive tema. Vid dialogsamtalet väljer pedagogen ut de frågor som kan tänkas vara lämpliga att diskutera från publiken. Under samtalet talar de medverkande dock fritt.

7.2 Genomförd dialogvisning-med akvariesamtal

7.2.1 Dialogvisningen

Hur visar sig då museets ambition att hitta och levandegöra olika perspektiv i verksamheten? Under dialogvisningen med namnet *Andligt kulturarv - Religion, mångfald och museer* deltog Maria Kjellsdotter Rydinger, präst i svenska kyrkan, Helena Wangefelt Ström forskare i museologi vid Umeå universitet, David Thurfjell religionshistoriker vid Södertörns högskola och James Webb

¹⁹ De historiska museernas verksamhetsplan, *Manifest*, s.6

²⁰Burr(2000), s.6.

konstnär från Sydafrika.

Maria Kjellsdotter Rydinger inleder dialogvisningen genom att stanna framför en predikstol från Högby kyrka i Östergötland från 1728 som finns i den stora Barockhallen i museet. I den stora salen finns några av museets kyrkliga inventarier från 1600-och 1700 talet. Barockhallen har enligt museet Stockholms bästa akustik och används ofta till konstutställning och teatrar. I taket finns religiösa bilder, målningar som beskriver olika händelser i Bibeln och i Jesus liv- bland annat Jesus på korset och Nattvarden. Målningarna bildar ett rutnmönster och mellan målningarna dominerar den bruna färgen.

Kjellsdotter Rydinger resonerar kring att predikstolen en gång var platsen där prästen gjorde mening av orden, historien och sakerna i kyrkan men att det inte längre fungerar så i kyrkan. Hon pratar om att predikstolen inte används som den gjorde tidigare eftersom prästerna inte längre vill vara ovanför alla andra, de vill inte framstå som de enda som kan och har rätt att förmedla religionen.²¹ Genom att inte stå över församlingen försöker prästerna förskjuta maktordningen och framställa det som att vi alla är på samma nivå. Hon beskriver hur barn som hon visar kyrkan för brukar vilja gå upp i predikstolen och vilja ta ordet.²² Hon beskriver ett religiöst föremål som genom tidens gång har fått en förskjuten plats och en annan roll i kyrkorummet. Den används inte längre i kyrkan men Kjellsdotter Rydinger återupptäcker predikstolen på muséet och pratar då om hur prästens roll förändrats och hur predikstolen blir en symbol för hur prästerna valt att suddas ut skillnaden i makt mel-

²¹Transkribering av dialogsamtal 20161019 finns hos författaren s.2

²²Ibid., s.2

lan sig själv och församling. Helena Wangefelt Ström berättar en historia om en man som på en konferens gick upp i predikstolen i en kyrka i Lille och där började mannen fnissa och skoja över att han står och talar i en predikstol. Han kände sig obehaglig till mods eftersom han inte pratade i ett religiöst syfte i en predikstol. Hon tycker att det är intressant att det finns en spänning att i ett sekulärt syfte stå och prata i en predikstol. Predikstolen kan ses förlora sin makt när den förflyttas in i museivärlden men processen med maktförskjutningen sägas ha börjat redan tidigare när prästerna, enligt Kjellsdotter Rydinger, började predika från golvet för att befinna sig på samma nivå som sina besökare. Detta gjorde predikstolen oanvändbar och förpassad till ett museum ingår predikstolen i ett nytt narrativ som kulturarv och har fått en ny roll och funktion.

James Webb håller sin dialogvisning framför sex stora kyrkklockor vilka är placerade på golvet. Klockorna kommer från olika platser i Sverige och en är ett krigsbyte från Novgorod, Ryssland som hängt i Brännkyrka kyrka.

Vi ställer oss i en cirkel runt klockorna på golvet och Webb säger att vi ska ge klockorna lite tid och stå en stund och titta på dem. Det börjar ringa från en inspelning och en slags stämning av andakt infinner sig. Alla står tysta och försjunkna och lyssnar på klockorna och när dessa tystnat börjar Webb ställa frågor.

Frågorna riktas direkt till klockorna och Webb betonar att vi får ge dem lite tid för att svara.

Genom att ställa frågorna direkt till klockorna börjar vi se dem i ett annat sammanhang nästan som de vore en person och förväntar oss svar på Webbs frågor. Vi blir påmind om att de har befunnits sig någon annanstans och haft andra uppgifter, funktioner och erfarenheter som vi inte vet om.

De har haft ett tidigare liv. Frågorna handlar just om vad klockorna har varit tidigare innan de kom till museet och hur det känns för dem att hamnat där men också om de förlorat makt? Om de är ka-

strerade och fortfarande kan ringa? ²³

Klockorna kanske tycker sig ha förlorat sin funktion som klocka som kan ringa och sin makt men de har också fått ett nytt sammanhang och ny position som kulturarv i ett statligt museum och som ett föremål för historiskt intresse. Webb vill skapa en dialog med klockorna och genom oss som intresserade besökare infinner sig en känsla av att klockorna får liv och känslor. Detta uppstår mycket på grund av att vi tillsammans med Webb, blir intresserade av idén och faktiskt vill att något ska hända i dialogen med klockorna. På så sätt kan det sägas att Webb för en dialog med såväl klockor men också oss besökare. Han förhandlar en situation där besökarna accepterar den stämning och tankar som Webb avser skapa.

Genom Webbs frågor väcks tankar om klockornas nya roll och funktion. Här får vi en känsla av att de faktiskt blivit berövade sin kraft och funktion i denna nya miljö. Här blir Webb kroppslig och frågar bland annat om klockorna är kastrerade. Det är ytterligare ett sätt att se på förlusten av kraft och funktion som klockorna berövats när de i museet blir verkningslösa. I alla fall i relation till sitt ursprungliga uppdrag.

Kanske kan James Webbs dialogvisning visa på att kyrkor och museer har bytt plats som rum i vilka sakrala upplevelser kan ta plats. Museet kanske ersätter kyrkan som en plats för heliga upplevelser? När Webb håller sitt tal infinner sig en känsla av att det pågår en ceremoni av något slag av en person som förrättar någon slags ceremoniella handlingar.

På samma våning hittar vi det föremål som David Thurffjell valt att prata om. Det är en altartavla från Kumla kyrka i Närke. Den är belägen i Gotiska salen vilken är fylld med altartavlor från me-

²³Ibid., s. 4

deltiden. Taket och väggarna i salen påminner om en kyrka och ljuset är svagt förutom strålkastare riktade på de religiösa föremålen. Altartavlan består av åtta målningar vilka beskriver Jesus Kristus och Jungfru Marias liv.

David Thurfjell beskriver sina upplevelser av rummet som genom sina artefakter från medeltida kyrkor, fick honom att vilja handla som om det vore ett religiöst rum. Han frågar sig: Vilken typ av gensvar är det okej att man ger religiösa föremål i en kyrka och på ett museum?

En katedral i Stockholm kan tillmötesgå såväl den sekulariserade besökaren som den religiösa men det sekulariserade museet som vi associerar som mer tolerant och liberalt kan kanske bara härbärgera de sekularisera besökarna,²⁴ säger han.

I kyrkan kan sekulariserade människor njuta av konsten och kulturarvet säger Thurfjell, men skulle det kunna vara naturligt för en kristen att be till religiösa föremål på ett museum eller skulle det vara en kränkning av reglerna i det här sekulariserade rummet?

Thurfjell talar om hur central kyrkan var i Sverige och var bland annat den huvudsakliga källan till lärdom i Sverige. Kyrkan drev skolor ända fram till 1919-talet och ända fram till 1951 måste du vara medlem av den svenska kyrkan för att få vara lärare. Han berättar vidare att det fanns ett nära samband mellan staten och kyrkan. "Kyrkans prakt och maktspråk legitimerade statens budskap."²⁵ Kyrkan och stat var tätt sammanlänkade och kyrkans makt var stark när den svenska staten på 1400-talet var mycket svag.

David Thurfjell menar att sekulariserade nutids-svenskars förståelse för denna altartavla från 1400-talet kan jämföras med människan på 1400-talets upplevelse av samma tavla. På den tiden var denna en spegel av livet. Går det att jämföra förståelsen och hur samma tavla uppfattas av människor som levtt med drygt 500-års åtskillnad? Thurfjell beskriver de kristna berättelserna som de enda berättelser människor hade under denna tid. Berättelsen som visas i altartavlan var på många sätt den enda historien som fanns i det tidigmoderna Sverige och alla kände till vad personerna hette. Den handlar om lidande och uppståndelse. Berättelsen om Jesus var den primära narrationen i vilken människorna kunde reflektera över sina liv. Han förklarar den stora betydelsen den här historien hade för 1400-tals människor eftersom medellivslängden var 34 år och berättelsen speglade deras liv. De kunde känna igen sig i historien, de hade också lidit. Det fanns hopp även för dem att de kanske kunde få sin belöning i himlen. Plåga, pina, och död var betydligt mer närvarande för människor på 1400-talet än för oss idag. Därför kan det sägas att altartavlan var en spegel där 1400-tals

²⁴Ibid., s.5

²⁵Ibid., s.6

människan kunde se sig själv, identifiera sig och känna igen sig. På samma sätt var Maria en person som människorna kunde relatera till. Precis som hennes livs utveckling från att vara lycklig, genom det hemska lidandet att se sin son avrättas till den slutliga lyckan när hon kom till himlen, kunde 1400- talets människor liv, där de förlorade barn och dog vid en ålder av 30 år, också ha ett lyckligt slut. Så vi kan föreställa oss att den här historien var ett mirakel för de här människorna. Kyrkan representerade på så sätt livet för de tidigmoderna människorna. Berättelserna som förmedlades av kyrkan var bekanta och levande och förmedlades i en anda av att kyrkan var den enda förmedlare av värden i samhället. Kyrkan var på så sätt en pedagog och institution för lärande. Men, frågar sig Thurffjell, vilken institution har tagit den rollen i Sverige i dag? Kyrkan har inte den auktoriteten längre så vilken institution har det? Jo, svarar Thurffjell, museum gör det, de reflekterar över den officiella bilden av hur individen tänker om sig själv och om Sveriges historia. Här finns historier som vi kan spegla oss i och på så sätt förstå vilka vi är och vad vi kommit från. Det betyder att vi genom att titta på altartavlan, som vi nu kan se som konst eller kulturarv, kanske kommer närmare 1400-talets människa trots allt. David Thurffjell säger att museet har tagit över kyrkans roll som undervisande institution. Museet berättar officiella historier, sanktionerade av staten, om Sverige och oss människor som vi kan reflektera oss i och genom. På samma sätt som 1400-tals människorna kunde göra när de såg altartavlan i 1439 Kungakyrkan i Närke. Under James Webbs dialogvisning med klockorna kände Thurffjell någon slags rituell spänning. Liknande upplevelse som du kan förvänta dig när du går i till en religiös ritual som t.ex. ett dop. Han fortsätter med att säga: Eftersom visningen ägde rum i ett museum är avsändaren ett museum och kan kanske sägas ha tagit över de funktioner som den medeltida besökaren kände inför kyrkokonst.

Thurffjell kan sägas diskutera det sekulariserade museirummet som mer intolerant än kyrkans eftersom det i en kyrka finns plats för både den religiösa besökaren och den sekulariserade besökaren. Vad betydde den här altartavlan för 1400- talets människor? Kan vi förstå detta? Vad såg 1400-tals människan i altarbilden som vi 2010-tals människa inte ser? Är det samma sak som vi känner när vi går på ett museum och ser James Webbs dialogvisning i ett museum. Har statens museum tagit över kyrkans roll i att förmedla av meddelanden från staten? ²⁶

²⁶ Ibid., 6.

Helena Wangefelt Ström har valt att tala om två träskulpturer. Den ena är Madonna från Vagnhärad kyrka 1325-50 och den andra Madonna från Lojsta kyrka 1325-50. De står i en mindre sal i ett angränsande rum till Gotiska salen bredvid varandra på varsitt podium. I denna sal finns träskulpturer från medeltiden där de flesta är Madonnaskulpturer och altare som blev undanlagda och borttagna från kyrkorna under reformationen. Vi tog inte hand om dem utan försummade dem säger Wangefelt Ström. Hon har forskat om dessa föremål och lagt märke att när ett föremål flyttas till ett museum så händer det något med det. Hon säger:

”Vad händer med en staty som den här, när den finns i ett museum eller sönderbruten som den där, i en kyrka är den ett religiöst föremål eller ett museiföremål eller kan den vara både och? ”...²⁷

Hon beskriver sin förvirring när hon såg en Madonna skulptur som flyttats tillbaka in i Strängnäs kyrka. Det var en skulptur av Madonna med Jesusbarnet utan huvud, med ett altare framför sig och med alla saker som signalerar att det är en helig bild, men i och med att Jesusbarnet inte hade något huvud fick bilden henne att tänka på ett museum.

Skulpturerna är ganska slitna och bär spår av människor som vidrört dem, Det fanns en fysisk kontakt mellan skulpturerna och människorna innan reformationen.

Wangefelt Ström säger att det går att se den fysiska relationen mellan människor och föremålen genom att titta på spåren. Människor har klappat, pussat och slickat på föremålen, detta var pre-reformation när man hade en fysisk kontakt med votivföremål.

Det fanns behov av att röra det man tillber som blev förbjudet då protestantismen infördes.

Det var också en tradition i svenska kyrkor under medeltiden att man kunde få låna Jesusbarnet eller åtminstone hans huvud när man skulle föda barn, man lade huvudet i den födande kvinnans

²⁷Ibid.,8.

säng för att det skulle gå bättre, hon blev välsignad .²⁸

Det fanns en tydligare och direkt fysisk koppling mellan människorna på 1300-talet och de religiösa föremålen. Här fanns tydliga fysiska känslomässiga bindningar mellan människa och föremål.

Helena Wangefelt Ström berättar att allt detta tog slut eller fasades ut när den protestantiska kyrkan tog över och frågar sig: Var har alla kyssar tagit vägen? Hon tror att det är ett viktig mänsklig behov att ha en fysisk erfarenhet av att kyssa, smeka och ta i det man gillar men efter reformationen blev det förbjudet att ta i de religiösa statyerna. Hon tror att de kanske fortsatte att göra det i alla fall men att i många fall togs statyerna bort.

Wangefelt Ström undrar hur museet bemöter människors olika vanor av att ta och smeka religiösa föremål på museum?

I andra religioner än den protestantiska kristendomen kan det vara mer vanligt att utöva sin religion mer fysiskt och taktilt. Religiositeten kan ha en mer fysisk inriktning, där ta och smeka religiösa föremål ingår. Till exempel så hade British Museum en utställning om muslimska pilgrimsfärder. Många besökare på den utställningen var inte alls vana att gå på museum men vana att gå i moskén. De interagerade och rörde föremålen som de brukar göra och konservatorerna förskräckta. Besökarna blev tillsagda att de inte fick röra vid föremålen eftersom de var på ett museum. Museipersonalen tyckte att det hela var olyckligt och förstod att de att de måste tillmötesgå besökarnas behov. Resultatet var kompromisser med plastlådor runt föremålen med hål i så att besökaren kan stoppa ner sin hand och röra föremålet. På British Museum gjorde man en kompromiss mellan museipraktik och religiös praktik.²⁹

Wangefelt Ström frågar sig och oss besökare vad som är ett museiföremål eller ett religiöst föremål?

²⁸Ibid.,7.

²⁹Ibid., s.8.

Var går gränsen? Eller är det bestämt någonstans i korridorerna i det här museet att det här inte är ett heligt föremål längre eftersom det är ett museiföremål, så låt bli att röra vid det, eller det är ett heligt föremål men jag kan inte längre ta på det eftersom det står på ett museum.³⁰

7.2.2 Akvariesamtalet

I det här avsnittet där jag behandlar akvariesamtalet, har jag också valt sammanställa de nya perspektiv som skulle kunna vara det som museet eftersträvar. Jag har sammanställt vad de olika talarerna säger utifrån de olika perspektiven.

Ordet är fritt för samtalsdeltagarna och de inleder med att diskutera vad som händer när religiösa föremål från en levande religiös tradition sätts i ett statligt museum och blir ett föremål för historiskt intresse. Är det någon slags demontering av dess makt?³¹ James Webb talar om det i sin dialogvisning när han talar till klockorna. Han frågar om de blivit kastrerade och förlorat sin makt. Webb tror att genom att flytta någonting till ett museum förvandlas det på något sätt. När man tar ett objekt och flyttar det så förändras vissa saker mer än andra säger han. Dessa ”vissa” saker skulle kunna vara religiösa föremål som genom sin speciella laddning som kulturföremål förändras mer än ett mer neutralt föremål när de förs in i ett museums samlingar. När de ska upptas i museets narrativ behöver de omtolkas för att bli något som vi kallar kulturarv.

Ström säger att det rent språkligt hände något med de religiösa föremålen från före reformationen när de kom till museet, man slutade att prata om objekten i religiöst termer, de pratades bara om som konsthistoriska artefakter och inte alls som religiösa objekt och behandlades inte som relevanta för ett religiöst liv. Varför behandlades de på ett sådant sätt? De hade plockats bort från kyrkorna i och med att Sverige blev protestantiskt och ansågs kontroversiella, de var omoderna, farliga och kätterska. För att ta hand om det katolska arvet och göra om det till vårt gemensamma kulturarv behövde maktstrukturen förändras, menar hon. Föremålen domesticerades för att kunna omkodas till kulturarv.³²

En ytterligare förändring är att tiden stannar när ett religiöst föremål kommer till ett museum. Ström säger att vissa forskare hävdar att så fort ett föremål kommer till ett museum så dör det. Detta eftersom det är avskilt från sin tidigare kontext, föremålet blir ett fragment från verkligheten. Föremålet kan inte längre utvecklas utan blir med hjälp av konservatorn på museet en mumifierad

³⁰Ibid., s.8.

³¹Ibid., s. 10

³²Ibid., s. 11

verklighet och därmed död.³³ James Webb säger däremot att när ett religiöst föremål kommer till ett museum blir det en del av ett narrativ som ger föremålen legitimitet. Han tror att de flesta religioner skulle vilja vara på ett museum därför de då blir sedda som en del av historien.³⁴ De religiösa föremålen som i och med reformationen blev överflödiga, stoppades undan och betraktades som skräp har på ett museum fått nytt värde. Museet har legitimerat dessa som en del av den svenska historien och på så sätt har föremålen fått ett nytt narrativ. Det kan alltså vara så att ett föremåls värde och värdeskapande funktion skapas och upprätthålls av hur starkt och betydelsefullt föremålets narrativ är. Detta narrativ kan sägas skapa föremålets legitimitet. Narrativet formas och förändras kontinuerligt och det är på många sätt vad Historiska museet försöker göra med sin utställning: Skapa nya sätt och perspektiv genom att betrakta sina samlingar på nya sätt och följaktligen skapa nya narrativ.

David Thurffjell talar om hur integrerad kyrkan var i det svenska samhället. Det fanns en stark koppling mellan staten och kyrkan och kyrkans prakt och maktspråk legitimerade statens budskap. Före Reformationen var kyrkan den primära undervisningsinstitutionen och så var det ända fram till 1919. Fram till 1951 måste alla lärare vara medlemmar av den svenska kyrkan för att kunna jobba i den svenska skolan. Kyrkan har sakta förlorat sin makt. Nya lagar eller regler tar sakta bort makten från den svenska kyrkan och den har förlorat sin position som ”media”, som förmedlare av budskap från regeringen till folket. Det skulle kunna vara så att museerna har tagit över rollen som förmedlare av statens meddelande. En annan fråga är om det är museets uppgift att ansluta sig till den här vidare utvecklingen i form av sekularisering?³⁵

Helena Wangefelt Ström menar att museet och kyrkan för en del människor byter roller i Sverige. Hon undrar om folk är mer hängivna sitt kulturarv än sin traditionella religion. De vill inte gifta sig i en kyrka utan i en ruin eller annan sekulär plats, och så vidare. Men människor känner samtidigt att historien och spåren av historien är något nästan heligt. Det finns en rörelse där museer mer och mer förväntas vara platser för existentiella frågor. I USA till exempel finns andliga guidade visningar med meditation och liknande som inte är i hopkopplat med någon speciell religion men det verkar som om museet ger svar på våra existentiella frågor i större och större omfattning, medan tradi-

³³Ibid., s. 15

³⁴Ibid., s. 16

³⁵Ibid., s.10

tionella kyrkor blir museum. Detta är enligt Wangfelt Ström ett intressant skifte.³⁶

Thurfjell återkopplar till sin dialogvisning och altartavlan från 1400-talet vilken kan sägas vara det enda narrativ som fanns där människorna kunde spegla sina liv. Altartavlor och liknande religiösa verk hade stor betydelse under 1400-talet. Vad betyder den här altarbilden för sekulariserade människor i dag? I vår historiska tid har det religiösa narrativet blivit marginaliserat men det har istället kommit en explosion av annan kultur som poesi, konst, musik, filmer, böcker. Vi har med andra ord många historier och narrativ som vi kan uttrycka eller utforska våra liv genom. Det är inte bara ett narrativ utan många narrativ.³⁷ Altaret har med andra ord förlorat sin position, roll och funktion precis som predikstolen och klockorna. Predikstolen används inte längre av prästerna. Altartavlan berättar inte längre en historia som de flesta känner igen sig i utan det finns många andra narrativ att spegla sig i för oss 2016. Klockorna används fortfarande men de har inte samma centrala roll som de hade då de samlade folk vid högtider eller då det behövde larmas, vid krig eller andra olyckor. Från att ha varit en institution med mycket makt förlorar kyrkan med början 1860 kontrollen över sjukvården, skolan, det religiösa monopolet, folkbokföringen, förmedlare mellan regering och folk och till slut förlorar den sin status som statskyrka. Thurfjell avslutar sitt resonemang med att fråga sig om det dags för museet att skilja sig från staten?³⁸

I James Webbs dialogvisning upplevde deltagarna en slags ritual. Ett gemensamt rituellt rum skapades, vilket enligt Kjellsdotter kan vara mer tillgängligt för en sekulariserad person. Om hon som präst tagit Thurfjells plats och pratat om altaret så hade kanske ingen lyssnat men när en sekulariserad person som inte är präst pratar om altarbilden så berörs människor kanske.³⁹ På så sätt kan det sägas att museet intressant nog faktiskt kan förmedla någonting som kyrkan skulle kunna förmedla men som den inte längre kan.⁴⁰

Museers roll och förändring kan ses på många sätt och utifrån flera perspektiv. Det kan ske genom att analysera vad de är och hur de presenterar sin verksamhet. Museerna har länge framställt sig som neutrala platser, men Webb är tveksam till detta. Med sin bakgrund i den samtida konstvärlden, anser han att museer och deras verksamhet vara nära kopplade till sin samtid på ett sådant sätt att

³⁶Ibid., s. 12

³⁷Ibid., s. 19

³⁸Ibid., s. 10

³⁹Ibid., s. 11

⁴⁰Ibid., s. 12

det som producerar kan ses som underhållning som kan mätas i ekonomi och besökssiffror.⁴¹ Detta kan möjligen ses som en form av anpassning till en marknad och på så sätt en del av den långa sekulariseringsprocess som deltagarna diskuterar.

Wangfelt Ström och övriga deltagare diskuterar hur föremålen i museet som kommer från religiösa miljöer kan behålla något av sin laddning. Men hur? Besökare verkar känna någonting speciellt inför religiösa föremål, de har en speciell utstrålning som många människor verkar reagera inför.

Trots att föremålen inte är religiösa längre så finns en slags vördnad inför föremål på ett museum. I hur många hem som tillhör en person som säger sig vara icke religiös finns det inte en Buddha och en blinkande Jungfru Maria? Men fortfarande ett neutralt objekt som en blomvas eller någonting. I sekulariseringsprocessen återfinns religiösa föremål på fler platser och i icke-religiösa kontexter men som kan ha religiöst innehåll och symbolvärde för många. Wangfelt Ström ger ett exempel på att det i ett Spa som gjorde fotmassage och ansiktsbehandlingar i ett skyltfönstret fanns tre Buddha huvuden till försäljning. Så det finns en koppling mellan Buddha och fysiska behandlingar eftersom hon sett det sett det många gånger. Varför är det så? Föremålen kan ha en slags laddning för människor och man kan ha en staty av Buddha i sin bokhylla för att denna staty förmedlar något.⁴²

Icke-religiösa föremål har ofta en personlig laddning som mycket väl kan innebära en slags religiös upplevelse eller magi. Att exempelvis hitta sin dotters små sockor från det att hon var en liten baby kan förmedla en känsla eller en magisk laddning, som ett spår från en annan tid.

Religiösa föremål och deras fortsatta laddning för oss kan möjligen visa att vi lever i en relik-kultur. Vi sparar relik, religiösa eller inte, på grund av den starka laddning som religiösa föremål har.

Beroende på situation, kontext och historia kan dock föremålen ha olika stark laddning.⁴³

8. Tolkning och resultat

Går det att se hur Historiska museets strategier lyfter fram olika perspektiv i samband med utställningen *History Unfolds* och därtill hörande dialog - och akvariesamtal?

Några övergripande perspektiv som framkom genom denna kvälls dialogvisning och akvariesamtal skulle kunna sägas vara hur nämnda föremål fått nya roller och funktioner genom att de nu flyttats till en ny plats. Genomgående har föremålen som deltagarna diskuterat haft en framträdande roll i

⁴¹Ibid., s.13

⁴²Ibid., s. 17

⁴³Ibid., s. 18

samhället och i kyrkan tidigare i historien men man är överens om att något hänt med dem när de nu finns på ett museum. Kjellsdotter Rydinger pratade om predikstolen som inte längre används av prästerna .⁴⁴

Enligt henne har predikstolen förlorat sin funktion i kyrkan. På samma sätt har klockorna förlorat sin position som sammankallade vid livets olika skeden. Även Altartavlan som Thurffjell talar om i sin dialogvisning har förlorat sin makt som den dominerande narrationen som den hade på 1400-talet så har även de båda träskulpturerna av Jungfru Maria med Jesusbarnet som Wangefelt Ström talar om. Detta är religiösa föremål som har haft mycket makt men genom reformationen, förändrade maktstrukturer och kyrkans förändrade roll har de inte någon plats i kyrkan och har förpassats till en mer skymd tillvaro utanför kyrkan . Dessa föremål får ett sammanhang och ny makt genom att de nu finns på ett statligt museum och återger den svenska historien där de fått ny makt i egenkap av museiföremål. När föremålen skiftar från att vara ett religiöst föremål till att vara ett kulturarv på ett statligt museum. Blir det domesticerats eller till och med kastrerat?⁴⁵ Föremålen får ny betydelse och narrativ i och med att de byter plats från en kontext till en annan. Genom den skillnad i tid som passerat är detta kanske inte konstigt men föremålen får tydligt nya funktioner som meningsskapare och narrativ till den nya berättelsen om vårt samhälle då och nu.

Föremålen har redan förlorat sin makt i kyrkan genom att de inte längre används och när det kommer till ett museum får de åter igen en funktion som kulturarv men det sker en transformering av föremålen. Föremålet förblir detsamma men det hur vi ser dem förändras. Våra föreställningar om föremålen skiftar och då förändras föremålen eftersom deras värde är en social konstruktion som uppkommer genom sociala interaktioner. Det finns inga absoluta sanningar och saker kan bara förstås i dess historiska och kulturella sammanhang.⁴⁶

I dialogvisning med akvariesamtal visar sig ett generellt mönster vilket kan säga vara den sociala konstruktion, vilket betonas av exempelvis Burr, vilken innebär att vi i mötet mellan människor, besökare och institution, tillsammans skapar kunskap. Kan det på samma sätt sägas att museet vill att besökare, tillsammans med inbjudna gäster och museet, ska skapa förutsättningarna för utställningen *History Unfolds*? Detta är troligen museets ambition men för att genomföra visning, samtal och utställning ger museet en tydlig struktur i vilken hela utställningen behandlas och betraktas. När

⁴⁴Ibid., s.2

⁴⁵Ibid., s.11

⁴⁶Burr (2000) , s.2

man så gör skapar museet tydliga ramfaktorer som styr konstruktion och därmed tolkning av utställningen. Museet vill skapa en miljö där besökare blir aktiv deltagare vilken känner sig inkluderad i processen och arbetet med utställningen. Men detta kan sägas vara en på förhand styrd förhandling som i givna ramar har sin mer eller mindre givna utgång. En traditionell utställning kan också sägas vara en situation av förhandling där besökaren accepterar den presenterade tolkningen som denne får av utställningsproducenten. Detta blir dock en envägskommunikation som troligen inte leder vidare. Då blir museets maktutövande tydligare. I Historiska museets utställning gör de ett försök att ge makt åt besökare genom att betona samtal, dialog och på så sätt förhandling. Men ramarna är redan givna av museet? Det är möjligt att se *Historiska museet*, i *History Unfolds*, som en institution med samma maktutövning som en äldre traditionell institutions utställning med den skillnanden att maktutövningen är dold. Vi blir inkluderade, i demokratisk anda, att känna oss som medskapare men strukturen är given och bestämd av museet. På samma sätt som skolan har givna ramar kan det sägas att Historiska museet ger struktur och förutsättningar för kommande visningar och dialoger. Till exempel i bokningen av platser till dialogvisningen jag besökte finns ett tydligt ställningstagande: ” Sverige är ett sekulariserat land, hur påverkar det religiösa kulturarvet oss idag?”⁴⁷ Detta kan exempelvis ses som en tydlig utgångspunkt för vad visningar och kommande samtal ska innehålla. Museet ger förutsättningar för dialogen och förhandlingen. De skapar förutsättningar för den demokratiska verksamheten men de skapar också ramar som är en tvingande struktur. Det kan på sätt sägas att museet fortsatt utövar en form av makt i sin verksamhet. Här är dock maktutövningen mer dold och finns under ett resonemang om deltagande, inkludering och förhandling.

8.1 Gestaltning

Gestaltningen, det visuella arbete jag gjort och ställt ut på Konstfack, är inspirerad av olika tankar som uppkommit när jag deltog i dialogvisningen och akvariesamtalet. Den består av tio virkade ansikten som är uppspikade direkt på väggen och tre mattor som ligger på golvet framför. Från ansiktena hänger det remsor av tyg som navelsträngar, som leder till en hög med rullar av tygremsor under virkningarna. I dialogvisningen talar Helena Wangefelt Ström om att efter reformationen fick folk inte beröra föremålen i kyrkan som de gjort tidigare. Överföring av information via beröring, det taktila gick förlorat. Hon säger att detta händer även då ett föremål kommer till ett museum,

⁴⁷ <http://historiska.se/history-unfolds/program/>

möjligheten att få röra vid det är begränsad.⁴⁸ Jag tänker mig mitt arbete hängande på Historiska Museet som ett erbjudande att få göra det man vanligtvis inte gör på ett museum vilket är att ta, känna och arbeta vidare på ett verk. I mitt gestaltningsarbete bjuds besökaren till att bli medproducent, medskapare av verket och min berättelse. Tillsammans gör vi en narration, berättelse och ett avtryck. Utställningen syftar på att skapa en diskussion och dialog med besökaren. På samma sätt som museet sätter upp ramarna för dialogvisningen med akvariesamtalen, har jag satt upp ramarna för vad som kan ske genom att presentera de virkade ansiktena, och erbjuda ett material i form av tyg klippta till remsor som kommer från återbrukade kläder och virknålar. Besökarna kan ta, sitta och till och med virka eller sy vidare.

Återbruk är ett perspektiv som jag ser som intressant på ett museum, man skulle kunna säga att ett museum är ett hus fullt med sopor, men genom att de tagits tillvara och visas upp på ett statligt museum har de blivit kulturarv. De har alltså återanvänts med ny etikett. Alla saker återbrukas ju inte så lätt genom att byta namn, speciellt inte utslitna kläder men genom att klippa dem i remsor och virka av den så blir de något nytt. Återbruk är centralt i mitt arbete då det alltid varit aktuellt i min familjehistoria. Min mormor gjorde exempelvis lapptäcken där hon använde sina egna klänningar. Dessa lapptäcken återfinns hos mina släktingar och på samma sätt som jag kan spåra min mormors klänningar i lapptäckena, och då ser min egen historia, ser och visar jag min berättelse i virkningarna eftersom de är gjorda av min familjs kläder. Ett av tygen i de virkade verken är exempelvis klänningen som min mamma hade på min mormors begravning och andra är mina barns urvuxna kläder. Tyget har varit kläder som blivit slitna och förkastade genom att det nu är virkade ansikten har de också fått ett nytt liv och ingår i en ny kontext. Genom att de fortfarande kan kännas igen berättar de en historia för den invigde och en annan för en utomstående. Liksom de religiösa föremål som blivit bortflyttade från kyrkan efter reformationen och nu är kulturarv, och ingår i Historiska Museets samling har de undanlagda har kläderna fått ett nytt värde i de virkade ansiktena som i sin tur berättar en ny historia.

Varför valde jag att göra ansikten? Detta kan möjligen vara ett sätt att återskapa människorna i min historia och berättelse. Som människa befinner jag mig i min historia tillsammans med alla människor som funnits i min familj och släkt. Som om de, äldre och levande generationer, alltid är närvarande. Alla människor som passerar och är inkluderade i narrativen på Historiska Museet. Jag har helt enkelt gjort ett nytt perspektiv på Historiska Museets samlingar.

⁴⁸Transkribering av dialogsamtal 20161019 s.8.

Pireuslejonet

9 Slutdiskussion

I undersökningen framgår det att Historiska museet vill skapa ny kunskap och få fler perspektiv på samlingarna. Detta gör de genom att använda sig av dialogvisning och akvariesamtal som metod och sätter därmed upp ramarna för hur inhämtningen av kunskap ska ske. Dessa visningar med samtal ser alla ut på samma sätt med små variationer. Förutsättningarna är bestämda av museet och därmed begränsar museet möjligheten till diskussion och dialog. Det som framkommer i undersökningen är en begränsad bild av hur bra museet lyckas med sina ambitioner att följa sina intentioner i *Manifestet* och statens riktlinjer och den nya museiologin men utifrån vad jag har redogjort för i den här undersökningen kan flera intressanta perspektiv på samlingarna redovisas. Jag tror det går att säga att metoden har varit till framgångsrik med att belysa nya perspektiv som kan ha varit dolda, gömda eller helt enkelt bortglömda. Genom ständig självkritik och självanalys avser man med dialoger att även utveckla sin egen verksamhet. Man har hittat nya perspektiv genom att de olika dialogvisarna har så olika bakgrund som de delar med sig av. Men genom att museet ger relativt tydliga gränser och strukturer för dialogvisning och akvariesamtal så sätter man formerna för konstruktionen och förhandlingen kan sägas bli begränsad. Det kan till och med sägas att man arbetar mot sitt syfte med dialog och en aktiv besökare. Här begränsar man därmed möjligheterna till tolkning och ger tolkningsföreträdet åt besökaren men i begränsat utrymme. Genom att museet kan sägas vilja överlåta tolkningen av utställningen till utomstående kan man tyda museets intentioner så

att det inte finns någon sanning i föremålens egen historia och enkla fakta kan ibland bli dold. Pi-reuslejonet, ett monument i museets entréhall, med virkade kläder av konstnären Elisabeth Bucht från Historiska museets utställning *History Unfolds* uttrycker något som Burr skulle kunna hålla med om. Texten som står i en banderoll över magen: *Min identitet ligger i din blick och förändras varje gång du blinkar är något.*

Källförteckning

Tryckta källor

Burr, Vivien (2003). *Social constructionism*. 2. ed. London: Routledge

Hillström, Magdalena (2006) *Ansvar för kulturarvet: studier i det kulturhistoriska museiväsendets formering med särskild inriktning på Nordiska museets etablering 1872-1919* Linköping: Linköping University, Department of Culture Studies, 2006. På Diva: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:22329/FULLTEXT01.pdf>

Insulander, Eva (2010). *Tinget, rummet, besökaren: om meningsskapande på museum*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2010

Ljung, Berit (2009). *Museipedagogik och erfارande*. Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet

Dysthe, Olga, Esbjörn, Line. & Bernhardt, Nana. (2012). *Dialogbasert undervisning: kunstmuseet som læringsrom*. Bergen: Fagbokforlaget

Otryckta källor

Transkribering och översättning av ljudfil:

Andligt kulturarv – Religion, mångfald och museer. 20161019 på Historiska Museet, (i författarens ägo)

Johansson, C,(2012) *Gammal konst på nytt sätt, en undersökning av Nationalmuseums pedagogiska verksamhet*, Stockholm, Konstfack,

Intervjuer

Mejlintervju 20161027 av Susanna Zidén, Producent, inriktning pedagogik (i författarens ägo)

Internetkällor

Historiska museet: <http://historiska.se>

Historiska Museets YouTube kanal: <https://www.youtube.com/watch?v=uyTtbNYfNCA> nal,

Historiska Museets verksamhetsplan, eller *Manifest*: http://shmm.se/wpcontent/uploads/2016/04/BOLD0145_SHM_INLAGAanpassad_2016_OK_low1.pdf

Clas-Uno Frykholm (red) *Ny museipolitik*, SOU 2015:89, Betänkande av Museiutredningen 2014/15 (Ku 2014:01).Stockholm 2015

<http://www.regeringen.se/contentassets/a7f58685a4964dbfb276541303516196/ny-museipolitik-sou-201589.pdf>

Dagstidningar

Svenska Dagbladet <http://www.svd.se/historien-tillhor-inte-enbart-det-forflutna>, 20161102

Bildförteckning

Samtliga bilder från Historiska Museet och från gestaltningen är fotograferade av Malin Bondesson. Höstterminen 2016 och januari 2017

Gestaltningen Bilaga 1

Fotografier från utställningen

Tygremsor klippta från gamla kläder.

Min mammas klänning med knappar nu en del av ett nytt narrativ.

Virknålar så att publiken kan fortsätta arbeta på ansiktena.

Publik på vernissagen virkar.